

Додаток 8

Словник термінів, пов'язаних зі СНІДом

Словник термінів (англійською, французькою, іспанською та декілька — російською мовою) міститься також на сайті ООН—СНІД: www.unaids.org

Автоімунність: неадекватна реакція імунної системи, за якої механізми захисту людського організму діють проти самих себе.

Азидотимідін (АЗТ) або зидовудін (ЗДВ): також відомий як зидовудін, ретровір. Цей препарат стає на перешкоді одному з ВІЛ-ферментів (зворотній транскриптазі), відповідальному за реплікацію вірусу. У результаті вірус уже не може розмножуватися так швидко, і завдяки цьому уповільнюється руйнація імунної системи під дією вірусу. Перший антивірусний препарат був введений хворим на СНІД у 1987 році та довів ефективність у профілактиці перинатальної передачі ВІЛ.

Антиген: будь-яка чужорідна речовина, яка, потрапляючи до тіла людини, провокує вироблення антитіл як засобу самозахисту. ВІЛ є антигеном.

Антиретровірусні препарати: препарати, які використовуються для знищення або протидії розмноженню ретровірусів, таких як ВІЛ. Ці препарати діють безпосередньо на вірус.

Антитіло: субстанція, що формується в тілі людини як реакція на присутність чужорідної речовини або антигену. Антитіло є одним із засобів, якими людський організм захищає себе від певного антигену.

Безсимптомний носій: людина, яка має інфекційну хворобу і може передавати її іншим, але сама не відчуває і не виявляє жодних симптомів.

Білі кров'яні тільця (лейкоцити): наявні у крові клітини, які відповідають за боротьбу з вірусами. Існує кілька типів білих клітин крові, зокрема, Е-клітини та В-клітини.

Бісексуал: особа, яка має фізичний потяг до представників обох статей. Сексуально активний бісексуал може вступати у статеві стосунки з людиною будь-якої статі, незалежно від того, чи визнає він/вона себе бісексуалом.

Вагінальний бактерицид: топічний засіб, що використовується внутрішньовагінально для захисту від бактерій та вірусів, таких як ВІЛ.

Вакцина: речовина, що містить антиген хвороботворного організму; антиген стимулює активний імунітет та майбутній захист від інфекцій, спричинених цим організмом. Завдяки новим можливостям застосування біотехнології можуть з'явитися інші, новітні підходи до розробки вакцин.

Високоактивна антиретровірусна терапія (ВААРТ): потрібна комбінація препаратів для лікування СНІДу, яка виявилася високо ефективною у зменшенні смертності через ВІЛ/СНІД.

Відстеження контактів: пошук та опитування людей, що мали статеві стосунки або вживали наркотики з особою, якій було поставлено діагноз заразного інфекційного захворювання. У випадку багатьох хвороб та інфекцій, що передаються статевим шляхом, симптоми можуть не проявлятися, а ті особи, що вступали в контакт із носієм вірусу, можуть не знати про наявність у них інфекції, яка вимагає лікування.

Віконний період: проміжок часу між моментом, коли особа була інфікована, і до початку вироблення у неї антитіл. У випадку ВІЛ-інфекції цей період зазвичай обіймає не більше трьох місяців. Для деяких осіб такий період продукування антитіл може тривати довше.

ВІЛ: вірус імунодефіциту людини, вірус, що спричиняє СНІД. Раніше відомий як LAV та HTLV III. Термін „ВІЛ” було обрано науковою радою вірусологів та інших дослідників на позначення вірусу СНІДу.

ВІЛ-позитивний: особа, у крові якої встановлено наявність антитіл до ВІЛ і яка, таким чином, належить до ВІЛ-інфікованих.

Вірус папіломи людини (ВПЛ): бородавчатий вірус, певні типи якого передаються статевим шляхом. Його пов'язують із розвитком раку статевих органів.

Вірус: тип хвороботворного організму, який потрапляє до клітини, змінюючи її хімічний склад так, що вона починає сама виробляти вірусні частки. Віруси спричиняють широкий спектр захворювань, включаючи застуду та грип.

Вірусне навантаження: кількість вірусу на 1 мл рідини, зазвичай — крові. Чим більше вірусних тіл у рідині, тим вище вірусне навантаження.

Вірусологія: напрямок біології, що займається вивченням вірусів.

Гей: інколи гомосексуалісти вважають таку назву щодо них більш прийнятною (термін стосується і чоловіків, і жінок).

Гемофілія: спадкова хвороба, яка частіше вражає чоловіків і означає зменшення спроможності крові до згортання. Хворі на гемофілію приймають кровопродукт під назвою „Фактор VIII” для покращення згортання крові. Його виробляють із крові, отриманої від багатьох донорів. У перші роки епідемії „Фактор VIII” містив ВІЛ, але тепер у США він проходить спеціальну обробку, яка забезпечує відсутність у ньому цього вірусу.

Гетеросексуальний: особа, яка має статевий потяг до представників протилежної статі.

Гомосексуальні: люди, які мають статевий потяг до представників однієї з ними статі. Інша назва — „геї”.

Гонорея: захворювання, що передається статевим шляхом і вражає слизову оболонку статевих органів. Викликає у чоловіків такі симптоми, як біль або печію під час сечовипускання та виділення гною з пеніса. У жінок можуть спостерігатися анормальні вагінальні виділення, порушення менструального циклу, але інколи хвороба проходить без симптомів.

Гормони: біологічно активні речовини, що допомагають регулювати процеси в людському організмі, включаючи ріст, обмін речовин та репродуктивну функцію.

Групи ризикової поведінки: групи, у яких, за епідеміологічними показниками, існує підвищений ризик контакту з ВІЛ через ризиковану поведінку. До таких груп належать чоловіки, які мають статеві стосунки з чоловіками, користувачі ін'єкційних препаратів, а також статеві партнери будь-якого члена такої групи.

Експрес-тест: тип тесту на ВІЛ, який дозволяє ідентифікувати ВІЛ у лабораторних умовах швидше, ніж звичайні методи визначення, які використовують ELISA та Western Blot. Два або більше типів експрес-тестів схожі на традиційні методи, однак вони дешевші та швидші. Деякі експрес-тести не потребують залучення кваліфікованої лабораторної роботи.

ELISA: скорочена назва від Enzyme-Linked-Immuno-Sorbent Assay (метод встановлення специфічних антитіл або антигенів за допомогою імібілізованого на антигені або антитілі ферменту). Один із тестів, що використовуються для встановлення антитіл, які виробляються в тілі людини у відповідь на присутність багатьох чужорідних організмів, включаючи ВІЛ.

Епідеміологія: наука про те, як захворювання розповсюджується у суспільстві, про чинники, які впливають на це розповсюдження та ступінь зараження, причини появи цієї хвороби у довікллі, а також контроль над інфікованим населенням.

Заразливий: такий, що легко передається від однієї особи до іншої — прямо чи непрямо, — і викликає захворювання. ВІЛ не належить до таких вірусів — він не передається просто й за звичайних контактів від однієї людини до іншої або серед людей. Єдиний тип ситуацій, у яких поширюється ВІЛ, — під час контакту з певними рідинами організму інфікованої особи.

Імунна система: система захисту людського організму від бактерій, вірусів, небезпечних харчових речовин та інших протеїнів. Вона виробляє

антитіла, які можуть розпізнавати чужорідні для людського тіла речовини і нейтралізувати їх, не зашкодивши організму.

Імунодефіцит: стан, коли імунна система людини неспроможна задовільно захищати організм, внаслідок чого він стає підвищено чутливим до різних інфекцій.

Імунологія: наука, що займається механізмами опору людського організму захворюванням та чужорідним субстанціям.

Імуноterapia: лікування захворювань через стимуляцію власних механізмів захисту людського організму від хвороб.

Ін'єкційні або внутрішньовенні препарати: препарати, що вводяться за допомогою ін'єкції у вену.

Інкубаційний період: період від інфікування патогенним організмом до прояву перших симптомів. Для СНІДу цей період може тривати від кількох місяців до семи, десяти та більше років.

Інфекції або захворювання, що передаються статевим шляхом, (ІПСШ або ЗПСШ): інфекційні хвороби, наприклад, гонорея чи хламідіоз, які передаються шляхом статевих зносин. Численні дослідження показують, що присутність ІСШ або ЗСШ значно посилює ризик передачі ВІЛ.

Носій інфекції: особа є носієм інфекції, якщо вона інфікована патогенним організмом на зразок ВІЛ і може передавати цей патогенний організм іншій особі. Особа з вірусом ВІЛ вважається довічно інфекційною.

ІОС: інформація, освіта та спілкування.

Канал: шлях, яким поширюються інформаційні повідомлення (наприклад, засоби масової інформації, громадськість, особисті контакти).

Карцинома: форма ракового захворювання, що виникає у тканинах, які покривають або вистеляють органи тіла (наприклад, шкіра, кишечник, матка, легені, груди).

Клінічний: такий, що стосується дослідження або лікування захворювання людини в процесі прямого нагляду (на відміну від лабораторних досліджень).

Клітини CD4/CD8: інша назва хелперних (CD4) та супресорних (CD8) Т-лімфоцитів. Див. також **Хелперні/Супресорні Т-лімфоцити**.

Коїтус: один із термінів на позначення проникаючих статевих зносин.

Консультавання: послуги з підтримки особи, які надаються у структурованих професійних умовах.

Контакт із джерелом інфекції: дія або умова входження в контакт із патогенним агентом без обов'язкового зараження.

Вживання ін'єкційних препаратів, скорочено **ВІП**. Англійський термін IDU може також застосовуватися до споживача ін'єкційних препаратів (**СІП**) (Injection drug use/user).

Латентність: період, коли вірус у людському організмі присутній, але перебуває в спокійному, „сплячому” стані.

Легеневий пневмоцистоз carnii (англ. — PCP): опортуністичне інфекційне захворювання, часто наявне у людей зі СНІДом. Його провокує дуже поширений хвороботворний організм, який переноситься через повітря і за нормальних умов знищується здоровою імунною системою; попередити розповсюдження можна досить легко і без великих витрат.

Лімфа: прозора рідина, що циркулює по усьому організму людини, містить білі кров'яні клітини (лімфоцити), антитіла й поживні речовини.

Лімфатичні залози: тканини, утворені з лімфоцитів та сполучної тканини, що виробляють лімфу й лімфоцити (інша назва — **лімфовузли**). Ці лімфатичні залози, або вузли зазвичай виконують функцію фільтрів, які очищають людський організм.

Лімфома: злаякісна пухлина лімфатичних вузлів.

Лімфоцити: клас білих кров'яних клітин, відповідальний за регуляцію імунної системи. До них належать В-клітини, які продукують антитіла, і Т-клітини, які знищують інфіковані клітини.

Людина, що живе зі СНІДом (ЛЖС), або людина, що живе з ВІЛ/СНІДом (ЛЖВС): термін, створений на позначення осіб, яким поставлено діагноз СНІД, на відміну від більш негативного „жертви СНІДу” та менш позитивного „хворий на СНІД”. Це сполучення винайшли в США люди, які живуть із ВІЛ/СНІДом і не хочуть, щоб їх називали „жертвами” хвороби.

М'який шанкер: виразка статевих органів, хвороба, яку викликає бактерія *Haemophilus ducreyi*. Має безпосереднє відношення до передачі ВІЛ серед чоловіків і жінок.

Невіріпін: препарат, що використовується для запобігання передачі ВІЛ від матері до дитини. Коштує дуже недорого.

Недержавна організація (НДО): неприбуткова організація, яка не пов'язана з державою/урядом. НДО працюють на благо суспільства та можуть надавати широке коло послуг, включаючи профілактику та лікування від ВІЛ/СНІДу, захист хворих, розвиток громад та іншу діяльність.

Нерепрезентативна вибірка: вибірка з респондентів, які є типовими для цільової аудиторії і легко йдуть на контакт. Результати досліджень по

нерепрезентативній вибірці не можуть стати підставою для складання висновків щодо інших груп, окрім тієї, яка вивчається.

Носій: особа, яка може передавати інфекцію іншій особі. У носіїв не завжди виявляються зовнішні ознаки або симптоми хвороби, яку вони переносять.

Обговорення змін у поведінці (ОЗП): багаторівневий підхід до сприяння змінам у поведінці окремих осіб та груп, а також зі стабілізації цих змін; він спрямований на зниження ступеню ризику через трансляцію різними комунікативним каналами (від семінарів до письмових матеріалів) спеціально підготовлених інформаційних повідомлень з питань охорони здоров'я.

Опортуністичні інфекційні захворювання (ОІЗ): інфекційні захворювання, викликані бактеріями, проти яких здоровий людський організм має імунітет. Порушення імунної системи (як у випадку зі СНІДом) стає можливою передумовою опортуністичних інфекційних захворювань. Існує 28 відомих ОІЗ, і серед них: туберкульоз (ТБ), саркома Каросі (Kaposi's Sarcoma), легеневий пневмоцистоз карнії (Pneumocystis carinii pneumonia, PCP) та діарея.

Патогенний мікроорганізм: живий організм або вірус, що здатен викликати хворобу.

Потрійна терапія: три різних класи препаратів, які використовуються для лікування осіб із ВІЛ. Вони отримують по одному препарату з трьох категорій: препарат зворотної транскриптази (наприклад, AZT), інгібітор зворотної нуклеозидної транскриптази (наприклад, дідіанозін — ddI) або ламівудін (3TV), і протеазовий інгібітор. Також відома як HAART.

Поширеність: загальна кількість хворих осіб у певній групі населення на конкретний момент часу; зазвичай обчислюється у відсотках.

Працівники комерційної секс-індустрії (ПСІ): особи, які надають сексуальні послуги за гроші або іншу плату. Ця назва використовується замість терміну „проституція”, щоб запобігти притаманним йому негативним конотаціям. У певних випадках ПСІ також позначає осіб, які інколи змушені пропонувати сексуальні послуги, щоб на отриману плату забезпечити свої базові потреби або ж мати додатковий прибуток („секс як засіб виживання”).

Приватна добровільна організація (ПДО): заснована у США, неприбуткова і звільнена від податків організація, яка бере участь у міжнародній діяльності з розвитку. Правління ПДО складається з осіб, які працюють на добровільних засадах. Певну частину свого річного прибутку ПДО мають отримувати від приватного сектору.

Пригнічення імунітету: стан людського організму, за якого його спроможність опиратися інфекції або перемагати її значно знижується —

внаслідок медикаментозного лікування, захворювань або частих інфекційних хвороб.

Прогноз: передбачення перебігу захворювання в окремої особи та наслідків, які ця хвороба матиме для її здоров'я в майбутньому.

Протеазовий інгібітор: клас препаратів, що використовуються в поєднанні з іншими антиретровірусними засобами для лікування хворих на ВІЛ/СНІД. Один із удосконалених медичних препаратів для лікування ВІЛ/СНІДу.

Протокол: стандартизовані процедури, яких дотримуються терапевти, щоб порівнювати результати лікування різних пацієнтів.

РСР: пневмоцистна пневмонія *carnii*.

Ретровірус: клас вірусів, які містять генетичний матеріал РНК (рибонуклеїнова кислота) та можуть копіювати таку РНК у ДНК (дезоксирибонуклеїнова кислота) клітин інфікованої особи. ВІЛ — вірус, що спричиняє СНІД, — є ретровірусом.

Ризикова поведінка: поведінка, яка підвищує ймовірність заподіяння шкоди людському організмові. Ризикова щодо ВІЛ поведінка включає анальні та вагінальні стосунки без використання презервативу та змащувальних матеріалів, орально-анальний контакт, потрапляння сперми або фекалій до рота, спільне користування ін'єкційним обладнанням, а також секс-іграшками, що змащені рідиною з людського організму. Такі типи поведінки зазвичай називають "небезпечними".

Саркома: форма раку, яка виникає у сполучних тканинах та м'язах, наприклад, у кістках і хрящах.

Саркома Kaposi (Kaposi's Sarcoma) (KS): рідкісний різновид раку, що спричиняє пухлину стінок кровоносних судин. Він також уражає вистелення внутрішніх органів. Як правило, саркома виникає у вигляді рожевих або багряних цяток на шкірі. Є одним із опортуністичних захворювань, звичних для СНІДу. Поширення хвороби на важливі органи є смертельно небезпечним.

Сегментація: розподілення населення на гомогенні групи цільових аудиторій для того, щоб краще описати, зрозуміти та передбачити їхню поведінку, а також сформулювати спеціальні інформативні повідомлення та програми, які б відповідали їхнім конкретним потребам.

Сероконверсія: стан, коли окрема особа, що має ВІЛ-негативні антитіла, стає ВІЛ-позитивною після контакту з вірусом (наприклад, коли сироватка крові перетворюється з негативної на позитивну). У ході цього процесу така особа може страждати від гострих захворювань. Якщо йдеться про ВІЛ-інфекційні хвороби, симптоми бувають схожі на грип та/або розпухання залоз. Іноді не спостерігається жодних симптомів.

Серопозитивний: стан, за якого антитіла конкретного хвороботворного організму, що його продукує хвороба, знаходяться в крові. Присутність антитіл свідчить, що особа інфікована, але не може визначити відмінності між дійсною та минулою інфекцією.

Синдром набутого імунодефіциту людини (СНІД): стан, у якому імунна система зруйнована або порушена інфекцією ВІЛ, так що вона неспроможна захистити людський організм від бактерій, паразитів, вірусів та інших подібних загроз.

Синдром: низка ознак і симптомів, які в сукупності вказують на конкретну етіологію (причину захворювання).

Сифіліс: ІПСШ, яка передається статевим шляхом або перенатально. Якщо не лікується — підвищує ризик передачі ВІЛ.

Соціальний маркетинг із поширення презервативів: використання перевірених комерційних ринкових технологій для високоефективного поширення презервативів із малими витратами.

Сперміцид: будь-яка речовина, що використовується як контрацептив через її здатність знищувати сперму. Виявилось, один із сперміцидів, Ноноксінол 9, якщо його використовувати без інших засобів, часто та у великих дозах, може сприяти передачі ВІЛ. Але ризику при використанні невеликої кількості Ноноксінолу 9 на деяких змащених сперміцидом презервативах не було засвідчено.

Співвідношення Т-клітин: співвідношення Т-хелперів і Т-супресорів у людській крові. У здорової людини це співвідношення складає приблизно 2:1. В осіб зі СНІДом воно падає до 0,5:1.

Ступінь зараження: кількість нових випадків захворювання, зафіксованих протягом певного періоду часу серед конкретної групи населення.

Т4-клітина: один із підвидів Т-клітин, який допомагає регулювати імунну систему людського організму. Ці Т4-клітини (інша назва — Т-хелпери) є однією з головних мішеней для вірусу ВІЛ. Т-хелпери допомагають організму людини захищатися від хвороби, ініціюючи створення антитіл. У людей зі СНІДом кількість Т-хелперів знижується настільки, що імунна система більше не може опиратися хворобі. Це призводить до виникнення опортуністичних інфекційних захворювань.

Т8-клітина: інший різновид Т-клітин, що допомагає протистояти чужорідним агентам в людському організмі. Складова частина імунної системи. Інша назва — Т-супресори. Зупиняє вироблення антитіл, коли інфекція стає контрольованою.

Терапія: лікування хвороби; підхід у покращенні та підтриманні здоров'я.

Тест Western Blot: аналіз крові для виявлення антитіл до вірусу ВІЛ. Порівняно з ELISA тестуванням, Western blot є більш детальним і дорожчим. Його можна використовувати для підтвердження результатів ELISA.

Тест на антиген: лабораторний тест, який проводять на аналізах крові людини для встановлення присутності чужорідної речовини. Це тестування може розпізнати інфекцію раніше, ніж організм прореагує продукуванням антитіл. Однак, тест на ВІЛ-антиген не такий точний і чутливий, як тест на ВІЛ-антитіло.

Тест на СНІД: більш точно — **тест на ВІЛ**. У більшості випадків, під цим мається на увазі один із тестів на ВІЛ-антитіла. Лабораторний тест проводять на невеликій кількості аналізу крові з метою визначити наявність або відсутність ВІЛ-антитіл. Наявність антитіл свідчить, що людина інфікована вірусом.

Т-клітина: біла клітина крові, яка визріває у вилічковій залозі. Підвиди Т-клітин виконують велику кількість різних спеціальних функцій в імунній системі.

Трихомонадіоз: поширена та виліковна ІПСШ, спричиняє вагінальні виділення у жінок та печію під час сечовипускання у чоловіків.

Тромбоцит: маленький круглий або овальний диск, наявний у крові, який забезпечує її згортання.

Т-лімфоцити (Т-хелпери\Т-супресори): Т-лімфоцити (білі клітини крові) утворюються у вилічковій залозі та є частиною імунної системи, яка у хворих на СНІД людей перебуває в ненормально зміненому стані. Звичайне співвідношення складає приблизно 2:1, але у людей, хворих на СНІД, воно стає інвертованим. Інколи воно також виходить за межі норми з інших тимчасових причин.

Фокус-групове інтерв'ю: один із типів якісного аналізу, за якого досвідчений ведучий проводить обговорення відібраної теми серед 8—10 респондентів, дозволяючи їм говорити відкрито й спонтанно. Уся бесіда в цілому або ж її важливі моменти фіксуються на плівці, і надалі їх використовують у розробці програми або продукту.

Хибний негативний тест на ВІЛ: тест, що не може визначити наявність антитіл до антигену ВІЛ, коли людина інфікована вірусом імунодефіциту (ВІЛ). Зокрема, вірус може не ідентифікуватися на ранній стадії інфікованості, коли генерований об'єм антитіл (вірусне навантаження) є низьким, або ж на пізніх стадіях ВІЛ-інфікованості, коли організм більше не виробляє антитіла.

Хибний позитивний тест на ВІЛ: тест, що вказує на присутність антитіл до певного антигену, хоча людина, яка підлягає аналізу, насправді не має антитіл. Для тесту на ВІЛ, відсоток хибних позитивних тестів досить

низький. Використання більше ніж одного експрес-тесту суттєво знижує відсоток хибних позитивних тестів.

Хламідіоз: загальна назва інфекцій, що передаються статевим шляхом та викликаються бактерією *Chlamydia trachomatis*. До захворювань, які спричиняє ця бактерія, належать кон'юнктивіт та інфекції статевих органів.

Центри контролю та профілактики захворювань (ЦКЗ): федеральний орган з охорони здоров'я, підрозділ Департаменту з охорони здоров'я та гуманітарних послуг США. ЦКЗ надають базові настанови з охорони здоров'я та безпеки, а також статистичні дані щодо СНІДу та інших захворювань.

Цільова аудиторія: бажана або орієнтовна аудиторія, для якої призначаються програмні інформаційні повідомлення або матеріали. Первинна цільова аудиторія складається з окремих осіб, на яких спрямована програма. Вторинна цільова аудиторія — це група, що може допомогти у доступі або впливі на первинну аудиторію.

Чоловіки, які мають статеві стосунки з чоловіками (ЧСЧ): цей термін позначає чоловіків, які мають статеві стосунки з іншими чоловіками. Вони можуть не ідентифікувати себе як гомосексуалісти.